

33. Чтения в императорском обществе истории и древностей российских. – М.: 1858. – Кн. 3. – С. 63 – 64, 94 – 96.
34. Из паперів Григора Андрійовича Полетики (друга половина XVIII віку) // Український археографічний збірник. Археографічна комісія УАН. – Т. 1. – К.: УАН, 1926 – С. 161.
35. Когут З. Російський централізм і українська автономія. / З.Когут . – С. 228.
36. Когут З. Російський централізм і українська автономія. / З.Когут . – С. 263.
37. Історія Русів. – К.: Радянський письменник, 1991. – С. 135 – 136.
38. Історія Русів. – К.: Радянський письменник, 1991. – С. 41.
39. Історія Русів. – К.: Радянський письменник, 1991. – С. 138.

Аннотация

Раскрывается эволюция взглядов украинских интеллектуалов на государственническую концепцию властно-административного устройства украинского государства - Гетманщины. Рассматривается несколько доктрин: гетьмансько-парламентская, парламентско-гетманская, старшинско-шляхетская республика.

Ключевые слова: государственная доктрина, концептуальные взгляды, политическое равновесие власти, законодательная, исполнительная, судебная власть.

Annotation

The article reveals evolution of the Ukrainian intellectuals' views on the sovereign political community concept of the administrative and power structure of the Ukrainian State «Hetmanshchyna». It considers several doctrines: hetman and parliamentary republic, parliamentary – hetman republic, Cossack austocratic republic.

Key words: sovereign political community doctrine, conceptual views, political power equilibrium, legislative, executive, judicial power.

УДК 94(477) «17»

**Анатолій Іваненко
(Київ)**

**ПЕРЕЯСЛАВСЬКІ «СТАТТІ»
ГЕТЬМАНА ІВАНА БРЮХОВЕЦЬКОГО**

Здійснена спроба аналізу малодослідженого документу 60-х років XVII ст., що характеризує військово-політичну діяльність гетьмана Лівобережної України Івана Брюховецького.

Ключові слова: гетьман, московський уряд, військова кампанія, гарнізони, воєводи.

Постать гетьмана Лівобережної України Івана Мартиновича Брюховецького залишається однією з найбільш суперечливих у вітчизняній історіографії. Попри значну увагу істориків багатьох поколінь до персони гетьмана поки що зарано говорити про наявність всебічної та об'єктивної оцінки його діянь. Причина такого становища криється насамперед у відсутності достатньо репрезентативної і достовірної джерельної бази, яка б допомогла відтворити всі аспекти державно-політичної діяльності козацького провідника. Відтак, для дослідників першорядного значення набуває ретельне вивчення та використання всіх без винятку джерельних свідчень, які збереглися від тієї буремної епохи. У цьому плані значне зацікавлення викликає документ під умовною назвою «Статті Брюховецького, привезення в Москву Хлоповимъ», виявлені свого часу серед стовпців Білгородського столу, що зберігалися в Московському Архіві Міністерства Юстиції і досить давно введені до наукового обігу [19, с. 287]. Ці матеріали неодноразово ставали предметом побіжного аналізу провідними вітчизняними науковцями [4, с. 401 – 402; 16, с. 290]. Тим не менше, інформаційний ресурс цього безперечно цінного історичного джерела, на нашу думку, ще далеко не вичерпаний. У даній розвідці автор, послуговуючись скороченою копією документу, що зберігається у фондах Інституту Рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського [7], намагається визначити ті принципи, на яких І. Брюховецький прагнув будувати взаємовідносини з Московським царством у військово-політичній сфері на початковому етапі свого гетьманування.

Як відомо, після повного провалу Лівобережного походу польського короля Яна Казимира гетьман І. Брюховецький 1663 р. вдався до контрнаступу на Правобережжя з метою поширення своєї влади на всю територію Українського Гетьманату. Про бажання «...потягнути заодно со всеми войсками ко Чигирину и Суботову» [10, арк. 30] Брюховецький заявляв московському уряду ще перебуваючи у статусі «кошового гетьмана» Запорозької Січі. Отримавши гетьманську булаву, він активізував воєнні дії на півдні Лівобережжя та виношував плани походу за Дніпро [2, с. 29],

проте їх реалізації завадив потужний наступ союзницьких військ польського короля, правобережного гетьмана та кримського хана. Тепер же очільник Лівобережжя планував скористатися скрутним становищем, в якому опинився гетьман Павло Тетеря внаслідок поширення на Правобережжі антипольського повстання. Прибувши 23 березня (тут і надалі дати подаються за старим стилем – авт.) до міста Переяслава, він розпочав підготовку до військової експедиції в глиб Правобережного Гетьманату. Ідеологічним підґрунтям майбутньої кампанії мав послугувати виданий наступного дня гетьманський універсал, в якому, як і в своїх попередніх зверненнях до правобережного населення, Брюховецький ратував за необхідність «...привести Україну въ одно целое подъ властью московскаго монарха» [15, № 93, с. 425 – 429].

Аналогічно до того, як правобережний гетьман П. Тетеря для відновлення територіальної цілісності козацької держави намагався скористатися потугами польської армії, І. Брюховецький для досягнення тієї ж мети планував використати військовий потенціал Московської держави. Саме це спонукало його напередодні початку воєнної кампанії терміново звернутися до царського уряду з низкою пропозицій, які й були оформлені у вигляді «Статей». 5 квітня 1664 р. вони були вручені воєводі Кирилу Хлопову, котрий за збігом обставин саме готувався відбути з України до царського двору. Гетьман наполягав, щоб вироблені ним пропозиції були передані керівникові Посольського приказу боярину Петру Салтикову і через нього їх обов'язково «доложили государю» [7, арк. 45]. Кожен аркуш гетьманського проекту був завірений підписом воєводи («Кирилл Хлоповъ руку приложилъ»), що підкреслювало цілком офіційний статус документу.

Отож, спробуємо проаналізувати кожну з семи «статей»-пунктів, запропонованих Іваном Брюховецьким царському уряду.

У 1-й статті гетьман Лівобережної України наполягав на необхідності надання йому права на самостійні дипломатичні зносини з Кримським ханатом [7, арк. 45]. Цілком очевидно, що у разі отримання таких повноважень, Брюховецький планував використати їх для розладнання союзу кримського хана з Польщею та налагодження вже власних союзницьких відносин з Кримом. Успіх цього задуму міг би значною мірою посилити позиції Брюховецького у протиборстві з Річчю Посполитою. Однак, навряд чи плани гетьмана обмежувалися лише цими військово-політичними розрахунками. Безсумнівно, Брюховецький одночасно переслідував і більш далекосяжну мету - хоча б частково повернути до гетьманських прерогатив право зовнішніх зносин, свавільно відібране Москвою в українських зверхників під час укладення Переяславської угоди 1659 р.

2-га стаття стосувалася Запорожжя. У ній І. Брюховецький наголошував на необхідності «...въ Запорогахъ сделать городъ въ Базавлуке» [7, арк. 45]. Якими ж мотивами керувався гетьман, наполягаючи на будівництві фортифікаційних укріплень на острові Базавлук? Тут слід врахувати, що, незважаючи на підтримку запорожцями Брюховецького у його боротьбі за булаву, в подальшому стосунки між Січчю і гетьманською владою стали вкрай напруженими. З одного боку Брюховецький не збирався виконувати свої «передвиборні обіцянки», які щедро роздавав запорозькій сіромі, а з іншого – на Січі вважали, що їх «висуванець» мав би прислухатися до волі січового товариства. Вітчизняні науковці сходяться на думці, що на той час Запорожжя фактично перетворилося на окремішне державне утворення, яке все активніше намагалося відігравати самостійну роль у політичному житті козацької держави. Неабияку загрозу гетьманській владі становило і наростання охлократичних тенденцій всередині запорозької спільноти. Брюховецький як ніхто інший знав руйнівну силу цієї стихії, адже саме він значною мірою спричинився до активізації цих процесів. Все це разом змушувало його клопотатися перед царем про будівництво на Запорожжі військового форпосту, основне призначення якого полягало б у контролі за січовиками. Це було необхідно і для того, щоб утримувати запорожців від несанкціонованих походів на Крим, які унеможливлювали налагодження союзницьких відносин з ханом.

Очевидно гетьман був не проти того, щоб інструментом для приборкання непокірних запорожців послугувало перебування на Базавлуці царської залози. Нагадаємо, що влітку 1663 р. на Січі з'явився московський гарнізон на чолі зі стряпчим Г. Косаговим. Окрім задекларованих обов'язків «промышлять» над кримськими і ногайськими улусами, залоза, що складалася з п'ятисот драгунів, солдат та донських козаків, повинна була всіляко сприяти посиленню московського впливу на Запорожжі. Однак, можливості такого малочисельного підрозділу були вкрай обмеженими, тим паче, що незабаром серед московських вояків розпочалося масове дезертирство, зумовлене небажанням проливати кров за імперські інтереси царату. У листопаді 1663 р. Г. Косагов сповіщав, що «...въ Запорогахъ ... малолюдно, в. г. (великого государя) ратные люди, которые со мною были, изъ Запороговъ розбежались, и осталось со мною 200 человекъ...» [1, с. 140]. Рівно стільки ж ратників у полку Г. Косагова нараховувалося на початок квітня 1664 р.

[7, арк. 46], тому Брюховецький розумів, що цих сил недостатньо ні для допомоги йому у протиборстві з Польщею, ні для нагляду за січовиками.

З курсом на ліквідацію особливого становища Запорожжя в повній мірі кореспондувався і зміст 4-ї статті гетьманського проекту. У ній козацький зверхник категорично зажадав, щоб Москва без його дозволу не приймала послів від Запорозької Січі. Він наполягав, щоб представники Січі «...обо всемъ изъ Запорогъ ездили къ нему, гетману, а безъ гетманскаго розказанья къ Москве бъ не ездили» [7, арк. 45]. Добиваючись посилення впливу гетьманської влади на Запорожжі, Брюховецький одночасно намагався убезпечитись від втручань Москви у внутрішні справи козацької держави. Згадаймо, що всього лише кілька років тому аналогічні умови царському уряду висував гетьман Іван Виговський. Вочевидь, пам'ятаючи як вміло Москва в ті часи використовувала політичні амбіції представників Запорожжі для послаблення гетьманської влади, І. Брюховецький прагнув не допустити цього в подальшому.

Тим не менше, для зміцнення власних позицій в Гетьманаті Брюховецький продовжував робити ставку на присутність на його теренах московських військ. Саме таким чином, на нашу думку, слід трактувати 3-тю статтю гетьманських пропозицій, в якій йшлося про розміщення царських гарнізонів на чолі з воєводами у лівобережних містах. Зокрема, гетьман наполягав, щоб з Москви надіслали «...воеводъ въ Полтаву, въ Кременчюкъ, Остръ. И въ Кременчюке бы, въ Остре указаль в. г. своимъ в. г. ратнымъ людемъ быть» [7, арк. 45].

Зупинимось на цьому пункті більш детально. Щоб зрозуміти, чому саме ці три міста гетьман визначив місцем перебування царських гарнізонів, необхідно врахувати їх військово-стратегічне значення. Так, місто Кременчук, зважаючи на наявність тут переправи через Дніпро, фактично стало заручником «війни двох берегів». З розколом козацької держави очільники Лівобережжя та Правобережжя весь час намагалися відвоювати місто один в одного, внаслідок чого воно переходило з одних рук в інші. Московські військовики, які стали залогою в місті за наказом головнокомандуючого московським експедиційним корпусом Г. Ромодановського влітку 1661 р., не тільки не принесли спокій жителям Кременчуччини, а й дуже скоро своєю поведінкою викликали хвилю обурення місцевого населення та спровокували перехід кременчуцьких козаків на сторону правобережного гетьмана Юрія Хмельницького [1, т. V, № 58, с. 122]. І. Брюховецький, ще будучи кошовим гетьманом, всіляко намагався залучити московські військові сили до боротьби за місто. Так, на початку липня 1663 р. воєвода Г. Косагов доповідав царю, що Брюховецький закликає його «...промысль чинить надъ городами, которые тебе, в. г., изменили надъ Кременчюкомъ и надъ Потокомъ» [1, т. V, № 63, с. 136]. Ставши гетьманом, І. Брюховецький саме під «изменничей городъ Кременчюкъ» організував свою першу військову виправу. У листі від 9.10.1663 р. до дяка Д. Башмакова гетьман повідомляв, що його війська «...место, зжегши городъ весь, роскопали, а въ замочке никакого строенья нетъ» [12, т. 2, с. 946]. Про здобуття міста рапортував також К. Хлопов, який на чолі московського загону допомагав Брюховецькому [17, с. 123]. Щоправда козацькі літописи не підтверджують факт взяття самого замку [14, с. 92; 2, т. 2, с. 39]. У будь-якому випадку в листопаді цього ж року Кременчук у черговий раз опанували війська правобережного гетьмана Тетері [3, с. 100], намагаючись перетворити його на плацдарм для наступу на Лівобережжя. Невдача кампанії Яна Казимира та П. Тетері дала можливість Брюховецькому знову повернути місто під свою зверхність, а завдяки розміщенню тут московської залози він сподівався раз і назавжди покінчити з будь-якими опозиційними настроями жителів Кременчуччини.

Згубні наслідки «Руїни» в повній мірі відобразилися і на долі жителів міста Остра. Стратегічне значення цього добре укріпленого руслами рік міста посилювалося тим, що воно знаходилось на важливому водному шляху з Путивля до Києва. Контроль над містом був життєво необхідним для подальшого функціонування царського гарнізону в Києві, очолюваного головним воєводою. З настанням часів «міжгетьманства» Остер без особливих зусиль був зайнятий поляками [1, т. V, № 24, с. 44] і аж до весни 1661 р. тут знаходився польський гарнізон [1, т. V, № 35, с. 68]. У кінці цього ж року місто перебувало в осаді від військ Ю. Хмельницького, поляків і татар [9, арк. 21]. Визначити точну дату появи у місті московської залози досить складно, але у листі до царя від 12.10.1663 р. єпископ Мефодій (Максим Филімонович) зауважував факт перебування там царського гарнізону [1, т. V, № 78, с. 185]. З початком лівобережного походу польське військо на чолі з Яном Казимиром, переправившись через Дніпро, взяло курс саме на Остер. Цікаві дані про настрої, які побутували серед жителів цього регіону напередодні наступу польських військ, подає нам лист того ж єпископа Мефодія до кобижчанського сотника М. Шевлюги від 21.10.1663 р. У ньому мова йшла про чотирьох міщан, які були схоплені за

зносини з поляками. Єпископ наполягав, щоб вони були передані «...до городка пану воеводе за крепки карауль» [8, арк. 19] і закликав адресата бути надзвичайно пильним і відразу вдатися до арештів. Зауважимо, що цей епізод не варто розцінювати як наявність стійких пропольських настроїв серед мешканців міст Лівобережної України. Науковці В. Смолій та В. Степанков пояснюють такі прояви опозиційності людної Лівобережжя не прагненням повернутися у підданство польського короля, а бажанням звільнитися від здиств вояків московських залог і свавілля воевод, а також ворожістю населення до самого гетьмана Брюховецького [16, с. 263]. Це підтверджує і той факт, що міські ворота Остра були відкриті перед польським королем вже на другий день облоги, а під час перемовин про здачу міста остерські парламентарі заявили, що чинили опір не по своїй волі, а під примусом московського гарнізону [20, р. 243 – 244]. Додамо, що остерській шляхті Ян Казимир своєю грамотою від 28.12.1663 р. підтвердив надані його попередниками права і свободи «стану рыцарского шляхетского» [11, арк. 9].

Вирушаючи з Остра після різдвяного перепочинку, поляки залишили у місті невелику залогу на чолі з якимось Роговським [18, с. 160]. Після невдалого розвитку кампанії та відступу короля з Сіверщини воевода К. Хлопов повідомляв царю, що московські полки та гетьманське військо збираються «...Остерь, Козелець и Сосновку очиститъ ... подъ твою в. г. нашего самодержца высокую руку въ подданство привесть по прежнему» [7, арк. 44], однак польська залог не стала цього чекати і у березні полишила місто [18, с. 160]. І от тепер І. Брюховецький наполягав на тому, щоб до неспокійного Остра, як і до Кременчука, надіслали царського воеводу разом із гарнізоном [7, арк. 45].

Намаганням приборкати опозиційність населення пояснювалося і запрошення Брюховецьким царського воеводи до Полтави. Московський гарнізон тут, як і в Кременчуку та багатьох інших лівобережних містах, був запроваджений 1661 р. під час рейду Лівобережжям Г. Ромодановського, однак дуже скоро брутальна поведінка царських військовиків викликала спротив населення та змусила наказного гетьмана Лівобережжя Якіма Сомка вимагати виведення цих гарнізонів [10, арк. 5]. Проте спроба спровадити чужинців з українських міст наштовхнулася на завуальований саботаж зі сторони уряду Олексія Михайловича. Царська грамота від 30.01.1662 р. уповноважувала переяславського воеводу В. Волконського повідомити Сомку, що «... по государеву указу изъ Черкаскихъ городовъ, кроме Плотавы и Кременчука, государевы ратные люди выведены ...» [5, с. 1007], однак насправді це був цинічний обман. У листі від 13.04.1662 р. до Г. Ромодановського Я. Сомко в черговий раз вказавши, що перебування гарнізонів у цих містах не передбачене Переяславською угодою 1659 р., у категоричній формі знову зажадав «... изъ Гадича и изъ иныхъ городовъ воеводъ вывестъ» [1, т. VII, № 115, с. 335]. Після того, як черговий раз вимогу було проігноровано, за наказом наказного гетьмана козаки силою вигнали царських воевод разом із гарнізонами з Гадяча, Груні, Зінькова та інших лівобережних міст [19, с. 169].

У часи наступу на Лівобережжя військ польського короля царської залогі у Полтаві не було, однак той факт, що Брюховецький не просив надіслати до міста ратників, а лише воеводу [7, арк. 45] може свідчити лише про одне: весною 1664 р. тут вже перебував якийсь відділ царського війська. Найімовірніше, це був полк солдатського строю, очолюваний підполковником О. Смірновим, про перебування якого у Полтаві на початку 1665 р. доповідав капітан П. Бедрін на «распросе» в Малоросійському приказі. Особовий склад полку налічував 2 майорів, капітана, 2 поручиків, прапорщика, полкового обозного, 6 стрілецьких сотників та 160 солдат і стрільців [1, т. V, № 112, с. 251].

Прибуття до міста городового воеводи перетворило б цей царський підрозділ на повноцінний гарнізон і, за розрахунками Брюховецького, значною мірою послабило б той вплив, який традиційно справляла на полтавчан Запорозька Січ. Наявність тісних зв'язків між запорожцями і жителями Полтавщини визнавав навіть єпископ Мефодій, стверджуючи, що «...Запорожцы де съ Полтавци живутъ советно, что мужъ съ женою» [1, т. VI, №39, с. 99]. Сусідство з запорозькою вольницею породжувало опозиційні настрої серед населення Полтавщини, зокрема козацтва. Як слушно зауважує дослідник В. Кривошея, від часу виступу полтавського полковника Мартина Пушкаря проти влади Виговського Полтава наряду із Запорожжям залишалася своєрідним центром антигетьманської опозиції [13, с. 181]. Отож Брюховецький планував приборкати опозиційність полтавчан за допомогою московського воеводи.

Таким чином, вибір гетьманом Кременчука, Остра та Полтави в якості місця дислокації царських залог зумовлювався, на нашу думку, як військово-стратегічними міркуваннями, так і

прагненням зміцнити свою владу на Лівобережжі, нейтралізувавши будь-які опозиційні настрої жителів цих міст. Саме заради цього правитель Лівобережжя готовий був відступити від умов Переяславської угоди 1659 р. та санкціонувати перебування царських гарнізонів ще у трьох лівобережних містах.

У 5-й статті лівобережний достойник звертався до Олексія Михайловича з проханням надати в його особисте розпорядження 100 піших або кінних ратників. За словами гетьмана, вони були необхідні, «...чтобъ кемъ ему ослушниковъ и огульщикова унимать и его бѣ кому было оберегать» [7, арк. 46]. Як бачимо, окрім обов'язків по особистій охороні володаря булави, московські вояки мали б виконувати ще й певні поліцейсько-репресивні функції. Сам Брюховецький пояснював це тим, що «... казаки де у него, гетмана, многие не въ послушанью о всякихъ делахъ чинятся упорны» [7, арк. 46]. Це твердження гетьмана не містило й тіні перебільшення, а підтвердження цьому може слугувати той факт, що під час просування військ польського короля Лівобережжям гетьман так і не зміг зібрати воєдино козацьке військо для відсічі противнику. Воєвода К. Хлопов повідомляв тоді до Москви, що «...при гетмане де войска въ сборе ничего нетъ и радъ бы онъ собрался, да казаки его не слушаютъ не собираютца ни где...» [12, с. 959]. Багато незадоволених гетьманом було і всередині правлячої верхівки Гетьманату. Отож, в умовах вкрай низького рівня власного авторитету, спізнавши всі негативні наслідки слабкості гетьманської влади, Брюховецький міг покладатися хіба що на найманців.

З іншого боку, Брюховецький зовсім не хотів мати поруч з собою військовиків, якими б диригували з Москви, а тому поставив цілком недвозначну вимогу, щоб царські ратники перебували виключно «въ его послушаньи». Якщо врахувати, що з першого дня гетьманування Брюховецького біля нього невідступно перебував військовий загін на чолі з воєводою К. Хлоповим [6, с. 384], в обов'язки якого входила не тільки допомога у військових акціях, а й нагляд за діями гетьмана, то стане зрозумілим бажання правителя Лівобережжя уникнути нав'язливого контролю з боку московського уряду.

Дбаючи про власну безпеку, Брюховецький висловив готовність повністю забезпечувати своїх майбутніх охоронців – «...кормить де и поить и одевать техъ людей онъ, гетманъ будетъ» [7, арк. 46], проте не оминув нагоди нагадати, що в часи Виговського цар погоджувався «жалованье свое государское давать» навіть п'ятистам ратникам, які б знаходились при гетьмані.

У 6-й статті гетьман, нарікаючи на «малолюдство» в московських загонах П. Скуратова та В. Кікіна, домагався від царя, щоб той повелів «... въ малороссийскихъ городехъ быть болшимъ полкамъ» [7, арк. 46]. Царські підрозділи, які мали йти у похід на Правобережжя разом з Брюховецьким, дійсно були надзвичайно погано укомплектованими. Для прикладу, станом на 12. 04. 1664 р. особовий склад полку В. Кікіна нараховував всього лише 714 ратників [7, арк. 47]. Отож, напередодні складної воєнної кампанії лівобережний регіментар змушений був порушувати питання про збільшення чисельності царських підрозділів.

Практичним військовим потребам була підпорядкована і остання 7-ма стаття, в якій Брюховецький наполягав, щоб цар віддав наказ «... въ Каневе быть ... ратнымъ людемъ» [7, арк. 46]. Тут гетьман керувався тактичними міркуваннями, зокрема необхідністю створення могутньої військової бази, яка б у подальшому слугувала плацдармом для відвоювання Правобережжя. Поза всякими сумнівами місто Канів, розташоване на березі Дніпра, було дуже зручним для такої цілі. Ще попередник Брюховецького Я. Сомко переконував царського посланця піддячого Приказу Таємних Справ Ю. Нікіфорова розмістити гарнізон у Каневі, аргументуючи це тим, що «...тотъ городокъ крепокъ, и рекою Днепромъ до Переяславля и дале водяной путь будетъ свободень» [1, с. 93]. За браком власних сил для створення такої бази, Брюховецькому нічого не залишалось як наполягати на розміщенні там царської залози.

Отже, лівобережна пропозиція лівобережного гетьмана московському уряду концентрувалась навколо однієї мети – якнайшвидшого отримання військової допомоги, необхідної для відновлення територіальної цілісності козацько-гетьманської держави. Водночас «Статті» виходили за межі звичайних прохань про військову підтримку, а були своєрідним проектом моделі військово-політичних взаємовідносин Українського Гетьманату з Московським царством. Вони повною мірою вписувалися в контекст прагнень Брюховецького, спрямованих на посилення гетьманської влади, та містили елементи відстоювання державних інтересів. Однак, незважаючи на це, їх реалізація об'єктивно вела до збільшення московської військової присутності в регіоні та посилення військово-політичного контролю Москви над Лівобережним Гетьманатом.

Джерела та література:

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею. – Спб., 1867. – Т. V. – 335 с.; 1869. – Т. VI. – 279 с.; 1872. – Т. VII. – 398 с.
2. Величко С.В. Літопис / Пер. з книжної української мови, вступна стаття, комент. В.О. Шевчука; Відп.ред. О.В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2. – 642 с.
3. Вирський Д.С. «Українне місто»: Кременчук від заснування до 1764 р. / Д.С. Вирський. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – 436 с.
4. Горобець В.М. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654-1665 / В.М. Горобець. – К.: Інститут історії НАНУ, 2001. – 533 с.
5. Дела Тайного приказа. – Кн. I // Русская историческая библиотека, издаваемая Императорскою археологическою комиссиею. – Т. XXI. – С.-Пб., 1907.
6. Дополнения к тому III-му Дворцовых разрядов, издаваемых по высочайшему повелению II-м отделением собственной его императорского величества канцелярии. – С.-Пб., 1854.
7. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ІР НБУ). – Ф. II. – Спр. 15402. – 65 арк.
8. ІР НБУ. – Ф. II. – Спр.15403. – 54 арк.
9. ІР НБУ. – Ф. II. – Спр.15405. – 60 арк.
10. ІР НБУ. – Ф. II. – Спр.15410. – 54 арк.
11. ІР НБУ. – Ф. XIV. – Спр. 163. – 19 арк.
12. Книги разрядные, по официальным оных спискам, изданные с высочайшего соизволения II отделением собственной его императорской канцелярии. – Санкт-Петербург, 1855. – Т. II. – 1400 с.
13. Кривошея В.В. Козацька еліта Гетьманщини / В. В. Кривошея. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 452 с.
14. Летопись Самовидца // Страна казаков. – К.: Радуга, 2004. – С. 76 – 165.
15. Памятники, издаваемые Киевской Комиссией для разбора древних актов. – Изд. 2-е. – К., 1898. – Т. IV.
16. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська Національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.) / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К.: «Альтернативи», 1999. – 351 с.
17. Соловьев С.М. Сочинения: В 18 кн. – Кн.6: История России с древнейших времен. – Т. 11–12 / Отв.ред.: Иванов Н.А. – М.: Голос, 1995. – 730 с.
18. Ткаченко М.М. Остер в XVII – XVIII вв. (за Румянцівською ревізією та іншими матеріалами) // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Кн. VI. – К., 1925. – С. 151 – 207.
19. Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в. Сношения малороссийского духовенства с московским правительством в царствование Алексея Михайловича / В. О.Эйнгорн. – М., 1899. – 1104 с.
20. Walewski Antoni. Historia wyzwolenia Polski za panowania Jana Kazimierza (1655 – 1660). – Kraków, 1866.

Аннотация.

Осуществлена попытка анализа малоисследованного документа, 60-х годов XVII в., которая характеризует военно-политическую деятельность гетмана Левобережной Украины Ивана Брюховецкого.

Ключевые слова: гетман, московское правительство, военная кампания, гарнизоны, воеводы.

Annotation.

Realizable attempt of analysis of scantily explored document, dated 60th for years XVII of century that characterizes military-political activity of hetman of Left-bank Ukraine Ivana Briukhovetsky.

Key words: hetman, Moscow government, military campaign, garrisons, voevodes.

УДК 94 (477.83/.86)

Ігор Ільницький
(Калуш)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ГАЛИЧНИНИ У РОКИ ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (СЕРПЕНЬ 1914 Р. – ЧЕРВЕНЬ 1915 Р.)

Розглянуто функціонування градоначальства міста Львова під час першої російської окупації Галичини, з'ясовані основи завдання та характерні риси його роботи.

Ключові слова: Тимчасове військове генерал-губернаторство Галичини, градоначальство м. Львів, російська окупаційна адміністрація, поліційні дільниці, санітарний стан, російська окупаційна політика.

Західноукраїнські землі, які з перших днів Першої світової війни перебували у центрі військового протистояння між Австро-Угорщиною і Російською імперією, внаслідок Галицької битви влітку 1914 р. були майже повністю окуповані російськими військами і перебували під